

Slaget i Listerdyb 16. Maj 1644.

Af Thade Petersen.

Den 15. Maj 1644 ankom Christian IV med 9 Skibe til Listerdyb for at tage et Tag med en hollandsk Flaade i svensk Sold paa 28 Skibe, der laa inden for List. Det føjede sig saadan, at Kongen med »Trefoldighed« i Slagets første to Timer maatte alene tage Kampen op mod 24 af de hollandske Skibe, og selv om han ikke tilføjede dem noget Nederlag, saa holdt han dog Stand mod dem, indtil de andre 8 Skibe kunde komme ham til Hjælp. Man kommer overfor det uvilkaarlig til at spørge: Hvæd var Grunden til, at han kunde holde sig saa længe, og at de 9 danske Skibe tilsidst tilføjede de 28 hollandske et saadant Nederlag, at de maatte trække sig ud af Kampen. Vi vil først se, hvad der i Almindelighed vides om denne Begivenhed. Af de almindeligt kendte Skildringer, vi har af Slaget, er den ældste af Niels Slange, i hans Christian IV's Historie, der ganske vist først udkom 1749, men var skrevet mange Aar før, paa Grundlag af Dokumenter og Optegnelser, der til Dels var samtidige med Slaget og i alle Tilfælde stammer fra Tiden kort efter dette. Den lyder:

»Kongen kom den 11. May om Aftenen med bemældte sine Skibe under Øen Føer; lagde til Ankers og fik Kundskab, at de Svenske-Hollandske laae i Lister-Dyb ved Silt. Der henad seiglede Hans Majest. den 15. May; men Lodserne gavve at forstaae, at med saa dyb-stikkende Skibe kunde man ey komme de Svenske nær. Den 16. May, som var en Torsdag, saae mand 24 af bemældte Svenske Skibe komme ud af Hafnen, færdige til at antaste de Danske. De Svenske hafde Strømmen med sig. Kongen med sit Skib Trefoldighed, som lagde dem næst, tog alene imod dennem, og Slaget begyndte Klok. 10 om Formiddagen og varede til Klok. 4. efter Middag. I de tu første Timer, nemlig indtil Klok. 12. fegtede Kongen med sit ene Skib imod alle disse 24. og ikkun af den ene Side, i gandske

stille Væyr. Der blev skudt paa det heftigste og skarpeste fra begge Parter. Efter Klok. 12. komme de andre Skibe, efter at de ved Ebben hafde faaet mere Vand, ogsaa dertil, og da gik Striden saa meget skarpere an. De tre største Hollandske Skibe, Admiralen, Vice-Admiralen og Skoutbynachten gavde sig alle tre om Kongens Skib og gjorde deres beste til at entre: Men de blefve i den sted af bemældte Skib Trefoldighed heel ilde tilredte alle tre, og mest Admiralen, der Klok. 3 hafde mistet Raae, Gallion, en af Masterne, sin Fok-Raae og sin Meysan med Segl og alt. Siden kom 4. af deres andre største Skibe tilseglendes dennem til Bistand, saa at de vare nu 28. Endeligen vigede de alle af og slebte sig fort efter Klok. 4. Intet fortrød Kongen og de danske Capitainer mere, end at Hans Majests. Skibe vare her for dybgaende og hafde ikke Vand nok under Kølen til at forfølge dem; men maatte formedelst Grundene lade falde Anker og vente, om de Svenske Hollændere vilde endnu anden Dagen komme igien. Mand saae da ofver, hvad Skade vores hafde lidt, som var kun 11 Mand døde og qvæstede, og en deel Kugler i Skibene og uden paa indskudte. Kongen sendte om Aftenen sin Cammer-Tiener med 40 Soldater i følge, til Sildt, til at forespørge sig hos Lodserne; men der var ingen Fortrøstning. Om Morgenen efter, den 17. May, saae mand imod Solens Opgang 7. af de Hollandske komme seglende. De Danske lættede Anker, og vilde gaae dem imod. Hvilket da Hollænderne fornumme, lagde de strax ofver og ginge deres Vey tilbage. De Danske jagede dem efter den hele Dag, indtil det imod Aftenen blef blik-stille; og derved komme Hollænderne dem af Sigte. Den 18de gaf Kongen Ordre til Hiemfarten og seglede til Kiøbenhafn.

Af de senere Skildringer af Slaget skal kun anføres enkelte særligt oplysende Træk, som ikke i det væsentlige findes hos Slange.

I sin Bog »Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700« (udkommen 1861) giver H. C. Garde, som rimeligt er, kun en ganske kort Omtale af dette Sammenstød, men i denne Omtale findes efter Sjællandske Register XX12 den Befaling, Kongen

Dagen før Slaget havde udstedt med Hensyn til Angreb. Den lød: »Naar Vinden faldt til, eller Eskadren skulde varpe ind i Havnen, skulde dette ske i følgende Orden: 1. Trefoldighed, 2. Neptunus, 3. Fregatten, 4. Den norske Løve, 5. Tre Løver, 6. Rytteren, 7. Phønix, 8. Lindormen og 9. Postillon. Eskadren skulde sejle paa højre Haand (Norden om) bag Fjenden, og naar den saa, at »Jeg korter op til Fjenden, daa skall de och saa gjøre det samme, indtil de kommer Hin anden saa ner, at de dobler, om Huem der skall spille mester.«

Af en mindre Skildring af Slaget, som daværende Kap-tajn Axel Larsen (Liljefalk) har givet i hans og Beering Liis-bergs Bog om Christian IV, skal her kun anføres en enkelt Sætning: »Marten Thyssen søgte med sit Skib »Den gyldne Svane« fulgt af flere andre saa tæt ind paa »Trefoldighed«, som gjaldt det en Entring; men den hollandske Admiral fik en »Dvaledrik ind af Bougen og ud af Spejlet« og fortalte senere i sin Beretning, at Kuglerne havde suset saaledes om Ørerne paa dem, at de ikke vidste, hvorhen de skulde vende sig. »Den gyldne Svane« blev saa gennemskudt, at det var et Under at se. Stormasten var to Gange skudt igennem, Fokken var skudt i Stykker. Bov, Bugspryd, Vanter og Sejl beskadigede, Løjtnanten og 34 Matroser var døde eller saarede og af Soldaterne var Oberst Lohausen dræbt tillige med flere Officerer, og 21 Soldater gjort ukampdygtige«.

Disse Efterretninger om Slaget, dets Gang og dets Udfald er her uden videre overtaget efter de nævnte Kilder. De antages i alt væsentligt at være saa godt underbyggede, at en fornyet Undersøgelse næppe vilde bringe noget nyt for Dagen. Imidlertid er der et Par meget væsentlige Punkter vedrørende dette Slag, som ingen af disse Beretninger kaster Lys over. Det ene af dem røres der slet ikke ved, og det andet synes man, hvor det omtales, helt at være i Vildrede med. Det er først Spørgs-maalet: Hvor stod Slaget? og dernæst, hvad var Grunden til, at det fik det forbavsende Forløb, at ét dansk Skib i hele to Timer holdt Stand mod 24 fjendtlige Skibe, og at de 9 danske tilsidst nødte de 28 fjendtlige til at trække sig tilbage. Det kan

ikke altsammen have sin Grund i, at de danske var større og bedre udrustet. Da Maarten Thijssen i Ribe havde faaet 800 Bøsseskytter af de bedste, som Torstenson raadede over, om Bord, altsaa omtrent 30 paa hvert Skib, har han ikke været daarligt rustet, hvordan det saa end stod til med hans Artilleri.

De to Spørgsmaal: Hvor stod Slaget? og: Hvad var Grunden til dets for os heldige Forløb? hører nøje sammen. Det er dem, jeg her til prøve paa at give Svar paa, skønt jeg ikke er Sømand og saa godt som aldrig har været om Bord paa nogen Orlogsmand. Min Adkomst til at skrive om denne Begivenhed ligger alene i mit Kendskab til Flod og Ebbe og de Strømforskelde, de afstedkommer i dette Farvand.

Spørgsmaalet: Hvor stod Slaget? maa først besvares. Slange siger saa godt som slet intet om det. Imidlertid fremgaar af hans Fremstilling, at det maa have været indenfor den Barre, der ligger udenfor Listerdyb omtrent 6 klm til Søs, regnet fra Albuen af. Det kan jo kun have været den, der har hindret de otte mere dybtgaaende Skibe i at følge »Trefoldighed«. Naar de først var over Barren, havde de Vand nok hele Vejen ind til List og endda længere. Paa Barren er der nu 6 m Vand ved Middelspringtids Lavvande, og inden for den er der 8, 10, 20 og endnu dybere Vand helt ind til List og endda langt længere ind inden for Sild.

Om Vandstanden paa Barren den Gang var den samme som nu, er vanskeligt at afgøre. Paa Meyers Kort af 1643 er Dybden angivet til $4\frac{1}{2}$. Det er naturligvis Favn. Efter det skulde der have været omtrent 9 m Vand. Selv om man antager det for at være Højvands Vandstand, bliver det dog vist rigelig meget. Efter det vilde jo Ebbevandsstanden blive omtrent 7 m, altsaa en Meter mere end nu. Dette er næppe sandsynligt. Mere rimeligt er det, at Dybden har været lidt mindre end nu, da der den Gang endnu løb et 3 Favne dybt Farvand indenom Havsand til Blaadyb. Dette Farvand maa jo have taget en stor Del af det Vand, der nu gaar ud og ind ad Listerdyb. Strøm-

men maa altsaa den Gang have været noget svagere end nu og Muligheden for Sandaflejring paa Barren noget større.

Den Antagelse, at Dybden maa have været noget ringere end nu, støttes ogsaa af en senere Angivelse. Søkortdirektør Jens Sørensen var paa sin berømte Milevognsrejse langs Vestkysten 1695 ogsaa herude, nemlig den 7. Oktober. Han fandt her »yderst paa Syd Kanten paa Lister Dyb paa 2 Fv. dyb ved Lister Dybs Indsejling«. Selve Udtrykket er noget uklart, og selv om man regner med, at han har taget sit Lodskud ved Lavvande, mens Joh. Meyers Angivelse maa antages at gælde Højvande, saa kan de dog ikke bringes i Overensstemmelse med hinanden. Sin Maaling foretog han ved Sydsiden af Listerdyb, men efter hans Pejlinger, dér dog ikke kan gælde for helt nøjagtige, har Punktet, hvor han loddede, ligget lidt nordfor Nordsiden af Indløbet, saaledes som det var i 1921. Dette kan dog godt være rimeligt, da et saadant Dyb hyppigt skifter Plads. Muligt er det da, at det ikke netop har været paa det dybeste Sted, han har taget sit Lodskud. Udtrykket »Yderst paa Sydkanten« kunde tyde i den Retning. I 1850 opgav »Den danske Lods« Dybden til 19—22 Fod, altsaa lidt mere end de nuværende 6—6,1 m.

Hvordan det nu end forholdt sig, saa var Vandstanden saadan, at da »Trefoldighed« kunde gaa ind, maatte alle de andre Skibe blive liggende der udenfor.

Kun »Trefoldighed« havde altsaa kunnet flyde over Barren og to Timer førend de andre naa ind til det Sted, hvor Maarten Thijssen mødte Kongen til Kamp. Men hvor var det? Kongens Befaling om, at Eskadren skulde sejle paa højre Haand bag Fjenden, har Oberst Liljefalk forstaaet som Norden om. Deraf synes at fremgaa, at han har tænkt sig Hollænderne ligge i den flade Bugt, der efter Joh. Meyers Kort den Gang fandtes i Nordsiden af Albuen, og som dér er kaldt Kongehavnen. Garde siger endog ligefrem, at de efter Slaget trak sig tilbage til Kongens Havn. Men i den paa Meyers Kort viste Bugt har Hollænderne ganske sikkert ikke ligget. Der havde

de nemlig ingen Mulighed for at trække sig tilbage paa lavere Vand, som de senere gjorde, da de maatte opgive Kampen.

Det, at de kunde søge ind paa lavere Vand, hvor de danske Skibe ikke kunde følge dem, og navnlig det, at de Dagen efter Slaget kunde trække sig saa langt tilbage, at Kongen kunde forfølge dem hele Dagen uden at naa dem, passer kun paa Farvandet inden for List og Sild, det henved 2 Mil lange List Leje og Panderdyb, samt maaske Højer Dyb og det den Gang betydelige Koldby Leje inden om Jordsand.

Vi gaar altsaa ud fra, at Hollænderne virkelig laa ved List. Om de laa inde bag den daværende Holm Melhorn eller ude i List Leje, er af mindre Betydning og kan ikke afgøres.

Hvordan maatte saa Kampen, da den begyndte Kl. 10 om Formiddagen, forme sig under de givne Forhold?

De givne Forhold er først og fremmest Vindstille, kun, som vi senere skal se, nu og da afbrudt af let Brise, en rivende Flod- og Ebbestrøm og et i Forhold til Skibenes Antal smalt Farvand.

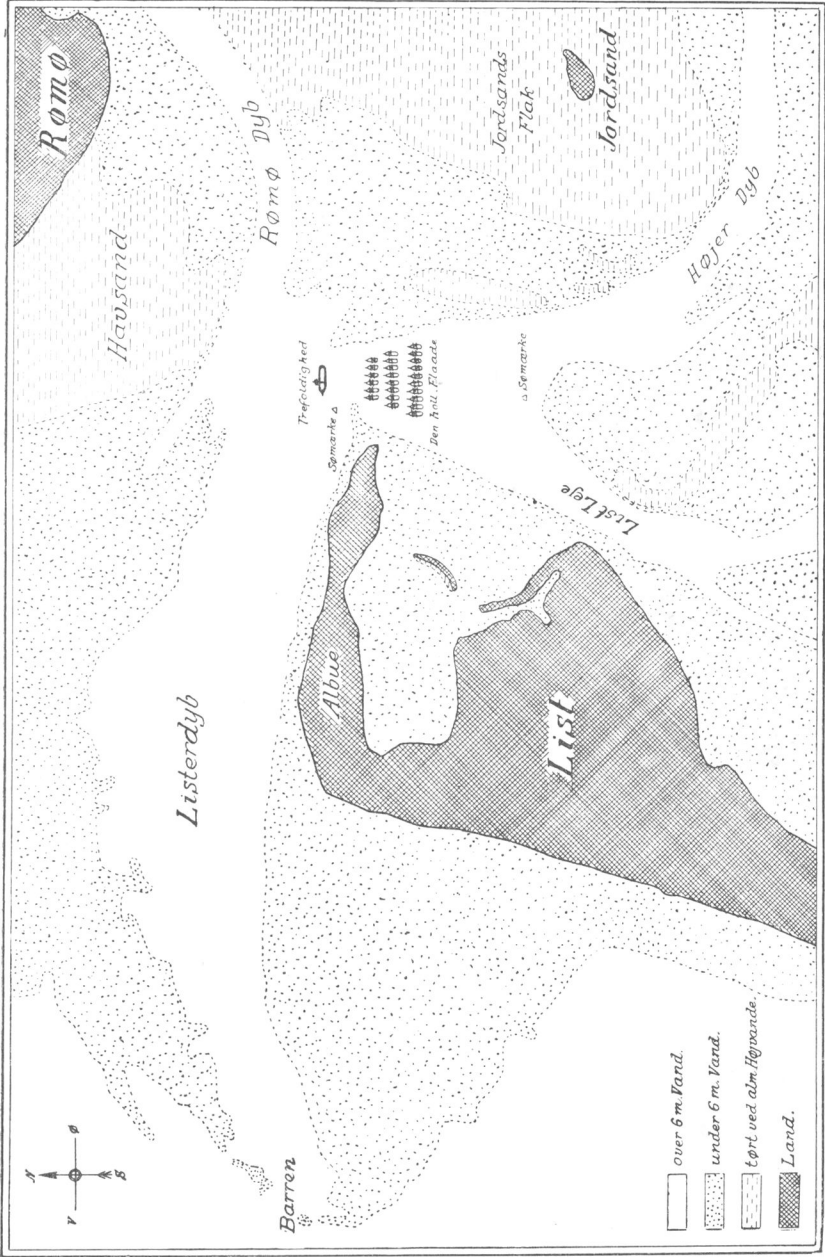
I det, i hvert Tilfælde en stor Del af Tiden, fuldstændige Vindstille har Skibene haft vanskeligt ved at manøvrere, saa at Strømmen har faaet væsentlig Betydning for deres Manøvreedygtighed. Men hvordan var Strømmens Retning og Fart i de afgørende Timer, da Slaget stod paa? For at danne os en Mening om det, maa vi først vide, hvornaar det den Dag var Flod og Ebbe i det paagældende Farvand.

Efter hvad Astronomisk Observatorium velvilligst har meddelt mig, var det Nymaane den 25. Maj 1644 (gl. Stil), og Maanen kulminerede over Listerdyb Kl. 4 om Morgen den 16. Maj. Efter det har det den 16. Maj været Højvande ved List Kl. 6,57 Morgen efter Stedtid, men ude paa Barren er det Højvande 1 Time og 5 Minutter før end ved List. Der ude har det altsaa den Dag været Højvande Kl. 5,52. Vind var der som sagt ikke meget af den Dag. Efter Slange maa man snarest antage, at det har været blikstille, i det mindste omkring ved Middag. I alle Tilfælde har der kun været svag Brise. Nu er ikke hver Vandtid lige høj. Der kommer Perioder paa 7—8

Dage, hvor den ene af Døgnets Vandstande i de her omtalte Farvande er betydeligt højere end den anden. Denne Forskel i Flodhøjden bevæger sig paa de her omtalte Egne mellem 20—30 cm over og 20—30 cm under dagligt Vande. Selv om der kun regnes med 20 cm til hver Side, bliver der dog Mulighed for indtil 40 cm Forskel paa to efter hinanden følgende Højvande. Muligvis har ogsaa det spillet en Rolle. Det er nemlig ikke umuligt, at Kongen med »Trefoldighed« er gaaet over Barren under Aftenfloden omtrent Kl. 5½, men at den har været saa lav, at de andre mere dybtgaaende Skibe først har kunnet gaa over den ved den højere Morgenflod Kl. 6 om Morgen.

Er »Trefoldighed« gaaet ind henimod Aften den 15. Maj, har den helt indtil Kl. 7 haft Flodstrømmen med sig. Denne bliver nemlig ved at løbe indad endnu 1 Time og 22 Minutter, efter at højeste Vandstand paa Barren er naaet. Er »Trefoldighed« ikke naaet helt ind om Aftenen, saa er jo den nye Flodstrøm begyndt at virke lidt over Midnat, og ved Hjælp af den og lidt Brise kan »Trefoldighed« inden Solopgang omtrent Kl. 3½ være naaet ind til det Sted, hvor List Leje munder ud i Rømøs Dyb.

Mere sandsynligt er det maaske, at Kongen har kunnet gaa over Barren om Morgen en Times Tid eller halvanden før Højvande og saaledes omtrent halvtredje Time har kunnet nyde godt af den endnu ret stærke indadgaaende Strøm. Ved Hjælp af den og maaske lidt Morgenbrise har han kunnet tilbagelægge det allermeste af de rigelig 5 Sømil ind til List Leje. Saa var der endnu en Times Tid med ret svag Ebbestrøm. I den Time har Brisen vel endnu kunnet give Fart et godt Stykke frem. Endelig har han maaske til sidst maattet varpe sig frem. Det havde han jo, som Dagsbefalingen viser, gjort Regning paa. Han maa saaledes vistnok før end Hollænderne være naaet til det Sted, som hans eget Kendskab og maaske Lodsens Udsagn maatte betegne som det fordelagtigste: Stedet, hvor List Leje falder i Rømødyb og Listerdyb. Alle de andre Skibe har imidlertid maattet afvente Højvandet, der først indtraadte Kl. 5,52. Det gav dem 20—30 cm højere Vand-

„Trefoldigheds“ og de hollandske Skibes formodede Stilling under Slaget.

Den 16. Maj 1644 var der Højvande ved Helgoland Kl. 3,49 om Morgenen og Kl. 4 om Eftermiddagen (Stedtid). Paa Barren uden for Listerdyb 550 4' n. Br., 80 18' ø. L., var det derefter, ifølge de af Deutsche Seewarte udgivne Gezeitentafeln, Højvande Kl. 5,52 om Morgenen og Kl. 6,3 om Eftermiddagen, ved List, 550 2' n. Br., 80 28' ø. L., henholdsvis Kl. 6,50 og Kl. 7,03. Under disse Forhold begynder Flodstrømmen at løbe Kl. 12,24 Nat og Kl. 12,35 Middag, ud for List Leje, 550 3' n. Br., 80 29' ø. L., til Kl. 12,14 Nat og Kl. 12,25 Middag, og inde ved List henholdsvis Kl. 12,4 og 12,15. Sin største Styrke naar den imidlertid paa Barren Kl. 3,59 Morgen og 4,10 Eftermiddag, ud for List Leje Kl. 2,39 Morgen og 2,50 Efterm. og samtidig inde ved List. Strømmens Retning og dens til- og aftagende Styrke var fra Time til Time den Nat og Dag som følger*):

STRØMMENS LØB:

Paa Barren:

Semil i		Retning:		Retning:				
Timen:		Klokkeslet:		Timen:				
15./5.	0,8	ud	2360 = SV tV	1,7	ud	3400 = NNV30N		
	0,6	"	2280 = SV30V	1,4	"	3410 = NNV40N		
	0,4	"	1850 = S50V	10,9	"	3400 = NNV30N		
		Strømkæntning		11,19	Nat			
	12,24			12,04	"	Strømkæntning		
16./5.	0,4	ind	1230 = SØt0*	12,49	"	0,6	1690	SØ
	0,6	"	840 = Ø60N	1,49	"	1,2	1860	S60V
	0,8	"	670 = ØNØ	2,4	"	1,4	1900	StV10S
	3,49	Morgen	490 = NØ40Ø	3,19	Morgen	1,2	1900	"
	4,19	"	290 = NNØ60Ø	4,19	"	1,0	1910	StV
	0,7	"	40 = N40Ø	5,49	"	0,6	1980	SSV40S
		Strømkæntning		6,49	"	Stille		
	0,5	ud	3260 = NV tN	6,4	"	Strømkæntning		
	0,6	"	2620 = V80S	7,49	"	0,6	260	NNØ40Ø
	0,8	"	2410 = VSV50S	8,19	"	1,0	340	NNØN
	0,9	"	2370 = SVtV10S	9,49	"	1,1	280	NNØ60Ø
	10,0	"	2360 = SVtV	10,00	"	1,0	300	NNØN30Ø
	11,00	"	2280 = SV30V	11,00	"	0,8	390	NNØ60N
	12,00	Middag	1850 = S50V	12,00	Middag	Stille		
	12,5	"	Strømkæntning	12,15	"	Strømkæntning		
	0,4	ind	1230 = SØtØ	1,00	"	0,6	1690	StØ
	0,6	"	840 = Ø60N	2,00	Em.	1,2	1860	S60V
	0,8	"	670 = ØNØ	3,00	"	1,4	1900	StV10S
	4,1	"	490 = NØ40Ø	4,00	"	1,2	1900	"
	5,0	"	290 = NNØ70Ø	5,00	"	1,0	1910	StV
	6,0	"	40 = N40Ø	6,00	"	0,6	1980	SSV40S
		Strømkæntning		7,00	"	Stille		
	0,5	ud	3260 = NVtN	7,05	"	Strømkæntning		

Inde ved List:

Semil i		Retning:		Retning:				
Timen:		Klokkeslet:		Timen:				
15./5.	0,8	ud	2360 = SV tV	1,0	300	NØN40N		
	0,6	"	2280 = SV30V	0,8	390	NØ60N		
	0,4	"	1850 = S50V					
		Strømkæntning						
	12,24			12,04	"	Strømkæntning		
16./5.	0,4	ind	1230 = SØt0*	12,49	"	0,6	1690	SØ
	0,6	"	840 = Ø60N	1,19	"	1,2	1860	S60V
	0,8	"	670 = ØNØ	2,19	"	1,4	1900	StV10S
	3,49	Morgen	490 = NØ40Ø	3,19	Morgen	1,2	1900	"
	4,19	"	290 = NNØ60Ø	4,19	"	1,0	1910	StV
	0,7	"	40 = N40Ø	5,49	"	0,6	1980	SSV40S
		Strømkæntning		6,49	"	Stille		
	0,5	ud	3260 = NV tN	6,4	"	Strømkæntning		
	0,6	"	2620 = V80S	7,49	"	0,6	260	NNØ40Ø
	0,8	"	2410 = VSV50S	8,19	"	1,0	340	NNØN
	0,9	"	2370 = SVtV10S	9,49	"	1,1	280	NNØ60Ø
	10,0	"	2360 = SVtV	10,00	"	1,0	300	NNØN30Ø
	11,00	"	2280 = SV30V	11,00	"	0,8	390	NNØ60N
	12,00	Middag	1850 = S50V	12,00	Middag	Stille		
	12,5	"	Strømkæntning	12,15	"	Strømkæntning		
	0,4	ind	1230 = SØtØ	1,00	"	0,6	1690	StØ
	0,6	"	840 = Ø60N	2,00	Em.	1,2	1860	S60V
	0,8	"	670 = ØNØ	3,00	"	1,4	1900	StV10S
	4,1	"	490 = NØ40Ø	4,00	"	1,2	1900	"
	5,0	"	290 = NNØ70Ø	5,00	"	1,0	1910	StV
	6,0	"	40 = N40Ø	6,00	"	0,6	1980	SSV40S
		Strømkæntning		7,00	"	Stille		
	0,5	ud	3260 = NVtN	7,05	"	Strømkæntning		

*) De her nævnte Tider gør ikke Kraa paa mæte en i tilnærmelsesvis Rigtighed, men vil være fuldt tilstrækkelige her, hoor et Koarter fra' eller til ikke vil spille nogen nævneværdig Rolle. Tabellen er udarbejdet efter Gezeitentafeln 1836 S. 154 f.

stand, men saa fik de saa godt som hele Vejen Strømmen imod. Hvor meget det har haft at betyde især i nogenlunde Vindstille, forstaas let, naar man ser, at Ebbestrømmen paa sit højeste fra Kl. 8—10 løb med 1,8 Sømil's Fart paa denne Strækning omtrent 45 m i Minuttet. Vi antager altsaa, at Kongen er naaet til List Leje, og at Hollænderne ikke er kommen ud af det. Noget sikkert Bevis for Rigtigheden af denne Antagelse har vi ikke, men hele Slagets Gang taler for Sandsynligheden af den.

Sikkert er det, at Kongen med sit ene Skib Kl. 10 tog Kampen op mod 24 hollandske Skibe og var ene om det indtil Kl. 12, da de andre otte Skibe kom til.

Stedet, hvor denne Kamp kom til at staa, maa, som vi skal se, efter al Sandsynlighed have været der, hvor List Leje munder ud i Listerdyb. Hollænderne maa nemlig ganske vist være gaaet ud fra List, men ikke være kommen ud af List Leje. Naar de ikke er gaaet ud af det, har det maaske været, fordi de mente, at de her havde Mulighed for et sikrere Tilbagetog, hvor de dybt-gaaende danske Skibe ikke kunde følge dem ret langt. Det er imidlertid ogsaa muligt, at de nok har villet ud i friere Farvand, men at »Trefoldighed« er kommen dem i Forkøbet og har spærret dem Udvejen netop paa det for Danskerne heldigste og for Hollænderne mest skæbnesvangre Sted. Sikkert er, at de her raadende Strømforhold fik afgørende Betydning for Udfaldet af Kampen.

Da »Trefoldighed« her Kl. 10 gjorde klar til Kamp, gik der her med 1,7 Sømil's Fart en strid Strøm udad i Retning ad N N V 3° N.*) Den vestgaaende Retning var den indstillet efter fra Rømø Dyb helt inde fra Havns Odde. Men netop paa dette Punkt styrtede en anden Strøm vinkelret ud i den. Det var den, der kom inde fra List Leje. Lidt uden for List, der, hvor Højer Dyb og List Leje støder sammen, havde Strømmen paa det Tidspunkt 1,0 Sømil's Fart. Her, hvor den falder i Listerdyb, har dens Fart nok været noget stærkere, maaske nærmet

---

*) Se Kortet og Tabellen, der er udarbejdet efter »Gezeitenstrom-angaben Nr. 25—27 i de af Deutsche Seewarte udgivne »Gezeiten-tafeln für das Jahr 1936«.

sig den i Listerdyb, der ved den Tid havde 1,7 Miles Fart. Inde ved Højer Dyb havde denne Strøm Retning ad N Ø t. N 3° Ø. Her ude har den rimeligvis haft mere ret nordlig Retning. I alle Tilfælde ligger List Leje Strømmens Retning saa godt som vinkelret paa Strømmen i Listerdyb. Da det var helt eller dog saa godt som blikstille, maatte dette faa overvejende Indflydelse paa Skibenes Stilling til hinanden. »Trefoldighed« kunde bare kaste Anker, saa vilde den der ude i Listerdyb komme til at ligge i Strømmens Retning N N V 3° N. Saa behøvede han kun ved et Varp at svaje Agterenden et halvt Hundrede Grader længere om i Vest for at faa Bredsidens omtrent vinkelret paa Strømmen inde fra List Leje. Dertil maa man huske paa, at Strømmaalningen er udført i Nærheden af Tønden, der ligger ved den vestlige Side af List Lejes Udløb i Listerdyb. Paa Kortet er den betegnet ved et Δ . Har Kongen, hvad der er mest sandsynligt, ligget lidt længere ude, vil Strømmen have haft betydelig stærkere vestlig Retning. I alle Tilfælde var det ikke vanskeligt for »Trefoldighed« at faa Bredsidens vendt til Fjenden og saaledes være i Stand til at bruge sine Kanoner af den ene Side. At der maa have været store Vanskeligheder ved at varpe helt rundt, fremgaar af Slanges Bemærkning om, at der skødes »ikkun af den ene Side«.

Mens »Trefoldighed« saaledes laa i øst-vestlig Retning eller dog antagelig kunde varpe sig om til denne Stilling, laa Hollænderne helt anderledes. I List Leje løb Strømmen helt fra Kl. 7,49 i Retning ad N N Ø 6° Ø. Den førte saaledes med 0,6 — 1,1 Sømil's Fart Hollænderne ud mod »Trefoldighed«, hvad de vel ogsaa ønskede. Maarten Thijssen ansaa det jo rimeligvis for en let Sag med sine 24 Skibe at overmande det ene danske, selv om det var meget større. Han havde jo saa meget mere Grund til at vente en let Sejr, som han havde de 800 Bøsseskytter om Bord. Men her gjorde netop Strømmen ham en Streg i Regningen. Den var jo for Hollænderne som for »Trefoldighed« den eneste fremdrivende Kraft af Betydning, efter at det hen paa Formiddagen var bleven ganske stille. »Trefoldighed« har aabenbart været før paa Pladsen end Hollænderne. Den har

ankret op lige ud for List Leje. Maaske havde de stedkendte Lodser fraraadet Kongen at gaa ind i Lejet med et saa dybt-gaaende Skib. Nok er det. Ankret op har han sikkert. Paa anden Maade var han i Vindstille og rivende Strøm jo ikke i Stand til at holde sig paa samme Plads i de seks Timer, Slaget varede, men at han gjorde det, synes efter Slanges Beretning at være utvivlsomt. Her fik Kongen netop den gunstigst mulige Stilling, der blev afgørende for Slagets Gang.

Han laa stille paa den Plads, han havde valgt, mens Hollænderne stadig var i Drift og kun daarligt kunde kaste Anker, især efter at de var kommen inden for Skudvidde. Saa snart de gjorde det, vilde de jo i den indtil Middag N Ø t. N. vendte Strøm komme til at ligge omtrent med Agterenden til »Trefoldighed« og kunde saaledes bestryges langskibs fra Spejl til Bov uden at kunne røre en eneste af deres Kanoner med Undtagelse af de faa i Hækken, mens de efter Strømkæntringen ved Middagstide maatte komme til at ligge med Boven til for saaledes at faa samme Omgang fra for til agter. Rimeligvis har de nok gjort Forsøg paa at ankre op og varpe Bredsidene til, men den rivende Strøm, som Varp-ankrene ikke kunde holde til, og den danske Beskydning har vanskeliggjort dette i saa høj Grad, at de kun fik lidt ud af det. Desuden var der jo i det kun 800 m brede Farvand slet ikke Plads nok for 24 Skibe til saadan Varpning og Svajning især under saa vanskelige Forhold.

Det Forsøg, Hollænderne med tre af deres største Skibe gjorde paa at entre »Trefoldighed«, synes at have fundet Sted efter Middag, da det ikke var endelig afslaaet før end Kl. 3.

Naar »Trefoldighed« kunde give dem en »Dvaledrik ind ad Bougen og ud af Spejlet«,*) maa de jo have ligget med Stævnen imod denne. Det passer ogsaa godt til Strømf forholdene. Ved Middagstid var der Strømstille, som vistnok maa være indtraadt Kl. 11½, senest 11¾. 25 Minutter over 12 fandt nemlig Strømkæntringen Sted, og Strømmen begyndte nu at løbe

*) Se nedenfor.

indad. Kl. 1 løb den allerede med 0,7 Sømil's Fart i Retning ad S Ø 6° S.

Hvordan Hollænderne har opnaaet saaledes at faa Styr paa deres Skibe imod Strømmen, er lidt vanskelig at se. Vind i Sejlene kan de næppe antages at have faaet ved den Tid. Skibene var imidlertid forholdsvis smaa. Der har maaske ved Hjælp af Aarer og Varp kunnet gives dem saa megen Fart, at de kunde styre og imod Strømmen gaa løs paa »Trefoldighed«.

Naar der kun var tre Skibe med ved dette Entringsforsøg, maa det vel have haft sin Grund i, at de øvrige 25 nu var fuldt optagne af Kampen mod de nys tilkomne 8 danske Skibe.

Der var nu 9 danske Skibe med i Kampen. De syv af dem, »Trefoldighed«, »Norske Løve«, »Phønix«, »Tre Løver«, »Sorte Rytter«, »Lindormen« og »Postillon« havde tilsammen 302 Kanoner, saa at hele Flaaden vel nok har haft omtrent 380 Kanoner i alt. Alle disse ni Skibe har dels som Følge af Strømmen, der siden Kl. 12,25 løb i sydøstlig Retning med 0,7 —2,2 Sømil's Fart, dels ved Varp kunnet vende Bredside til Fjenden og saaledes gøre Brug af Halvdelen af deres Bredside-Kanoner, og disse over halvandet Hundrede Ildsvælg har de haft let ved at dirigere ved at slække eller stramme Varpet mere eller mindre, saaledes at de laa med Bredside mod Syd.

Overfor saadan Kanonade nyttede det ikke Hollænderne, at de havde tre Gange saa mange Skibe, især da de ikke var i Stand til at faa dem bragt i ret Stilling. Rimeligvis havde deres mindre Skibe heller ikke Kanoner, der i Størrelse og Rækkevidde kunde maale sig med de danske. De maatte derfor igennem de rigelig halvandet Hundrede danske Kanoners Ildlinje, inden de kunde gøre deres Vaaben gældende. Havde de nu kunnet bryde igennem den for fulde Sejl under en frisk Kuling agten for Tværs, maaske oven i Købet støttet af en stærk Ebbestrøm, saa havde det maaske været til at gøre om end med en Del Tab, men at skulle forhale sig frem igennem Ildlinjen med slappe Sejl i Blikstille under evindeligt Flytning af Varp-ankrene, mens hver Kugle, der traf en af de mange Varpflytterbaade, sendte hele Besætningen til Bunds, og den rivende

Flodstrøm stjal Halvdelen og maaske mere end det af det møj-sommeligt vundne, hver Gang man flyttede Varpanker; det var dog nok mere, end man kunde faa lejede Tropper til at gaa med til.

Det var ved Udnyttelsen af Tidevandet, især af de Strømforhold, det medfører, Christian IV vandt denne Sejr. Om der var klog Beregning af disse Forhold med i Spillet, og om den saa var fra Kongens eller de stedkendte Loders, eller fra begges Side, eller om Tilfældet kom Kongen til Hjælp, saa at han greb det rette i rette Øjeblik, det faar staa hen.

Imidlertid er der ikke lille Sandsynlighed for, at Kongen har kendt Farvandet og de her raadende Forhold saa godt, at han nok har været i Stand til at beregne, hvor og hvornaar han kunde have mest Nytte af dem. Det var næppe første Gang, han var i Listerdyb. Han nærede jo saa stor Interesse for det ypperlige Farvand, at han nok selv har skaffet sig Kendskab til det, da han i 1642 med største Flid »baade til Lands och til Vandtz« besaa Lejligheden for at finde, hvor der her bedst kunde anlægges en Havn og By.*) Aaret efter havde han modtaget det Kort over Hertugdømmernes Vestkyst, som han havde givet Johs. Meyer Ordre til at fremstille. Allerede paa det var der givet et godt Billede af Listerdyb og Ankerpladsen ved List.

Imidlertid havde Kongen ønsket at faa et endnu bedre og tydeligere Billede af Listerdyb og derfor den 17. Juni 1643 givet Joh. Meyer Ordre til at tegne et Kort over Omraadet »von Tundern mit Ballum bis vber Ripen«.**) Moritz formoder, at det var iblandt dem, han overgav Kongen i Listerdyb den 16. Juni 1644. Hvad han støtter denne Formodning paa, ved jeg ikke. Da Kortet er signeret 1643, er jeg imidlertid mest tilbøjelig til at tro, at det maa findes blandt de »landcharten und andere nachricht« som han ved forskellige Lejligheder overgav til »kongelig Majestæts Generalitet« i de sidste Maaneder af Aaret, da Svenskerne til Dels hindrede hans Arbejde i Marken.

*) Sønderj. Aarb. 1935 S. 268.

**) Danske Magasin, 4 R, 5. B. S. 79 f.

Den nærmere Datering har Moritz læst som »Anno«. Jeg er tilbøjelig til at tro, at den skal læses som »Aug.« (August). Saa skulde Kortet være bleven gjort færdig i rigelig 3 Maaneder. Det er ganske vist kort Tid, men da han lige havde gjort det store Kort færdig, har han jo haft alt Materialet rede til dette lille Udsnit. I dette Kort har Kongen i saa Tilfælde haft saa udmærket et Billede af Farvandet, at der ikke er noget overraskende i, at han med sit Kendskab til de virkelige Forhold forstod at vælge den for ham fordelagtigste Plads.

Det var ved Læsningen af Slanges, Gardes og Axel Liljefalks Skildringer af Slaget, at Tanken om Tidevandets og dets Strømforholds Betydning for Slagets Udfald dukkede op hos mig, og nærværende Forsøg paa nærmere at bestemme Slagets Plads og dens Betydning for Udfaldet af det er skreven med dem alene som Grundlag; men de giver jo ikke nogen uimodsigelig Vejledning i den Henseende. Udfaldet af Slaget samt Vandstands- og Strømforholdene var saa at sige Faktorerne i en Beregning, der skulde give Valpladsen til Resultat, og som vi har set ogsaa nok kunde det, men dog kun som sandsynlig. Saa stor var dog Sandsynligheden efter mit Skøn, at bare der fandtes lidt Støtte for den i en nogenlunde samtidig Beretning, vilde den stige til saa godt som fuld Vished.

Denne Støtte mener jeg senere at have fundet dels i en samtidig dansk Beretning og dels i en hollandsk Beretning, der synes at være baseret paa samtidige hollandske Kilder.

Den danske Beretning hedder »Sandfærdige Relation, om hans Kongel. Mayest. Skibsudrustning, oc Seilatz o. s. v. Prentet i Kiøbenhafn Anno 1644 den 1. Junij«. Den er altsaa trykt kun 14 Aage efter Begivenheden, og den danner aabenbart Grundlaget for Slanges Skildring af Slaget, Garde har gengivet den udførligere men dog ikke fuldstændig, og netop noget af det, han har udeladt, er i den her omhandlede Sammenhæng af største Betydning.

Af denne Relation, der synes at være skrevet af en Officer paa Trefoldighed, gengives her følgende:

»Gud skickede det saa underlig oc behagelig om Torsdag Morgen derefter, som var den 16. Ejusdem (Maj), at de megtigste Skibe aff en Svenske Floede ved 24 gjorde sig færdig til at Fegte, kom derfor smuck ordenlig vda f gatted, som de ville strax opsluget oss uden tuiff l at de meente, vi skulle haffue flyed af forskreckelse for deris store Mangfoldighed, men det blef stille saa de komme ey vit, før demotte lade A n c k e r e f a l d e, vi forsømde osz oc icke paa vor Side, men aff begierlighed til at forsøge dem loede vi udføre 300 f a f f n v a r p men forgi efuis, effterdi vi for grunden kunde icke Flyde lenger frem, thi vi støtte oc paa grunden og kabbelt offuit brøst osz til løcke oc blef med v a r p Anckeret bestaaendis, saa at vi med Ebben flød af grunden oc kom dog, Gud skeep Loff i det dybe men strax effter 8 slet kom vi til Seigels paa bode Sider, oc de haffde Strømmen med sig, ellers bleste det icke meget, oc imod 10 slet kom vi huer andre underskod, daa begyntis der en olige, dog megtig oc blodig Fegten, som varet indtil 4 slet om efter Middag, H. Mayt. med det Skib Trefoldighed begynte Kampen oc Fegtede imod 24 Orlog Skibe indtil imod 12, ickun med den enne Side aff Skibet, thi det var stille. Og da kom de andre Skibe til osz, som vel vaare faae, men forgiete icke, huad de skulle giøre, da begyntis Striden for Alfvor, oc huer mand kunde schinbarlig see oc kiende, at Gud var med osz paa vor Side, thi da det begynte at Kuldre (kule) lidet op, fick Fienden loum (Luven) fra osz trende gange, men Gud vende Winden osz til villie oc Fienden onder Øyen den kortte Tid, ja, Gud self styrede for osz, thi vi fegtede paa det Grunde, men kom dog, Gud være lofued, uskade derfra, effterdi vi kunde ingenlunde udlocke Fienden paa det dybe med osz.

Men det vil jeg frilig sige, at en skarpere fegten paa en Engere sted oc kortere Tid er neppelig seet eller hørt i disse Lande, thi jeg maa bekiende, at de Annsatte mandelig paa osz, men paa Trefoldighed allermest, udentuiff l motte de vist H. Mayt. der at være inden borde, men det hjalp dem ey, thi 3 fornemme store Skibe Admiralen, Viceadmiralen oc Skou-

benacht, som altid holt sig meget nær til osz, som de ville Enteret med osz, der Admiralen aff dem kom osz saa nær paa Laaret fick han en dualedrick aff vor Archeli i n d a d B o u e n o c u d a f f s p e j l e t, det bleff hans Bane, at hand motte holde Drejen fra osz.

Da smagte de alle tilfulde Trefoldigheds ufordøffuelig Spise, at de raffuede, som de vare druckne og rømde god betiden aff Pladzen ved 3 slet, gannsdke skut til Skamme paa Krop oc Redskab; da saae mand her flyde Raer der Gallionen aff deres Admiral da saa mand her Merszfald affskut hans fuckrae sønder skut, hans messen med Seigel oc alt bortskut, saa det var at Ønske, a t d e h a f f d e h a f f t 1 M i e l l t i l h a f n, da skulde mand seet et merkelig spill paa dem.«

Af de fremhævede Ord i denne Relation ses det, at der tidlig om Morgenen har været saa megen Brise, at Hollænderne kunde gaa under Sejl. De er imidlertid ikke kommen ret langt, inden Vinden lagde sig, og de maatte »lade Anckere falde«. Da det, vi ellers ved om Slaget, saa at sige med Nødvendighed kræver List Lejes Udmunding i Listerdyb som Plads for Slaget, maa denne Opankring være sket, inden nogen af Parterne naaede dette Punkt. Kl. 8 luftede det saa meget, at de »kom til Seigels paa bode Sider«. Da de efter det synes at have kunnet se hinanden, maa Trefoldighed paa det Tidspunkt have været langt inde i Listerdyb. At begge Parter kunde bruge den lette Luftning, tyder iøvrigt paa, at den maa være kommen af Sydvest. Ellers vilde den næppe være kommen »Trefoldighed« tilgode, da den ved den Tid havde Strømmen imod omend kun med omtrent 1 Sømils Fart, mens Hollænderne »haffde Strømmen med sig«, selv om det kun var med 0,6 Sømils Fart. Fra Kl. 10—12 var det stille, mens »Trefoldighed« kæmpede »ickun med den ene Side af skibet«, men over Middag begyndte det »at kule lidet op«, men flakkende, snart fra en og snart fra en anden Kant, saa selv om Fjenden, tre Gange tog Luven fra de danske Skibe, saa »vende Gud Vinden osz til villie«. Forfatteren har iøvrigt lagt Mærke til, at Valpladsen, »det dybe Vand«, var saa usædvanlig snævert. Det tyder ogsaa paa, at det var

paa det før nævnte Sted, Slaget stod. Havde det f. Eks. været udenfor Listerdyb, havde der jo været Plads nok, og indenfor Barren kan der efter alt det foreliggende ikke tænkes nogen anden rimelig Plads end List Lejes Udmunding i Listerdyb.

I den hollandske Beretning, der før blev nævnt, findes et Brev fra Maarten Thijssen, som han skrev hjem til Holland den 31. Maj (gl. Stil 21. Maj), mens han endnu laa med sit Skib »Den gyldne Svane« i Listerdyb. Dette Brev blev samme Aar trykt, og Bibliotekar Chr. Bruun har i dansk Oversættelse optaget det væsentlige af det i en Artikel, han i 1870—71 skrev i »Danske Samlinger« 6. Bind. Senere er imidlertid Originalen til det bleven fundet i Rigsarkivet i Haag, og da den trykte Gengivelse af det derved viste sig at indeholde en Del Fejl, har G. W. Kernkamp aftrykt det (S. 299 ff) i sin Bog »De Sleutels van de Sont« (Øresunds Nøgler), som udkom 1890.

Efter at have fortalt om de 700 Bøsseskytter, han havde faaet ombord og om Udsendelsen af Skoutbynachten med 7 Skibe skriver Maarten Thijssen, »løb vi med Resten af Skibene, nemlig 13, den 26. Maj med nogenlunde Kuling og godt Mod ud af Lejet og lige løs paa Fjenden, men imidlertid blev det saa stille, at vi maatte bugserer vort Skib med to Baade imod Fjenden (Se Side ..). Fjendens Admiral lagde ogsaa et langt Varp ud (Se Side 9) for at komme os saa meget nærmere og hilse os med sine verrecyl Kanoner. Den danske Admiral skød det første Skud og fik Svar med en Kugle paa seks Pund .... og saa begyndte Spillet haardere og haardere.«

Ogsaa her finder vi de skiftende Vindforhold, der, selv om Strømmen bar med, nødvendiggjorde Bugsering og Varp for i det hele at kunne styre.

I sin, naturligvis korte, Skildring af Sammenstødet skriver Kernkamp (S. 90), tilsyneladende paa Grundlag af et Brev fra den hollandske Resident i Helsingør v. Crasauw, dateret den 28. (gammel Stil 18.) Maj, at Thijssen »fandt en god Ankerplads i Listerdyb, østen for Sild«. Dermed er Rheden ved List givet som det Sted, hvor Flaaden laa, og Formodningen

om, at Valpladsen har været den ovenfor antagne, vinder dermed stærkt i Sandsynlighed. Naar de andre 8 Skibe af den danske Flaade først har naaet Valpladsen to Timer senere end »Trefoldighed«, saa maa den have ligget langt indenfor Barren, og det i Forbindelse med, hvad vi ved om de kæmpende Skibes indbyrdes Stilling, udpeger næsten med Nødvendighed Pladsen ved List Lejes Udmunding i Listerdyb til Valplads. Relationens Ønske, at Hollænderne »haffde hafft 1 Miel til Hafn«, viser desuden med al ønskelig Tydelighed, at Valpladsen ikke var langt fra deres Ankerplads. Efter det her beregnede var Afstanden kun en halv Mil.

At der almindeligvis tales om, at Hollænderne laa i Listerdyb, betyder ikke noget overfor den Kendsgerning, at Kernkamp udtrykkelig siger, at de laa »østen for Sild«, hvilket naturligt nok maa sige: paa Rheden ved List.

I Forbindelse med Hollændernes Opankring under List dukker der et andet Spørgsmaal op, nemlig: hvorfra blev de 700 Bøsseskytter udskibet? Saa vidt vides nævnes Udskibningsstedet ikke i nogen af Kilderne. Der har været gættet paa Ribe eller Ballum, men andet end en Gætning er ingen af Stederne. Hvis Meddelelsen om, at de blev taget om Bord den 15. Juni, er rigtig*), er det saa godt som udelukket, at det kan være sket i Ribe. De kunde ikke komme derfra før end lidt før Højvande omtr. Kl. 7 Morg. Sejlede de først derfra Kl. 7 om Aftenen d. 15. Maj, skulde Kongen nok have sørget for, at de ikke kom ind ad Listerdyb, og saa vilde Slaget have faaet et helt andet Forløb, end det fik. Men at de kunde faa saa stor en Styrke indskibet til Kl. 7 om Morgenen samme Dag, er ikke meget sandsynligt, da saa store Skibe næppe har kunnet sejle helt ind ad Aaen.

Ved Ballum kunde de ganske vist tages om Bord i Smaa- baade og sejles ud til List, men det er ret usandsynligt, at der

---

*) Aussführliche Relation von dem Treffen, so zwischen I. K. Mayt. zu Dännemarck, Norwegen, etc., und der Schwedischen-Holländischen Flotta bey Sield in Lister-Dieb vorgangen, Geschrieben aus dem Eyland List, von 17. Majj. Kopenhagen 1644. Gengivet i Oversættelse af Chr. Bruun i »Danske Samlinger for Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie, 6. Bind, S. 269 f.

var Vogne og Baade nok til saadan Transport, der efter ovenstaaende maa være udført i Løbet af en Dag, og højst kan have taget 2—3 Dage.

Derimod er der et andet Punkt paa Fastlandskysten, der er sandsynligt, fordi det vides, at der 45 Aar senere herfra blev indskibet en mange Gange saa stor Styrke, nemlig 8000 Mand, deriblandt en Del Rytteri, og det i en saa vanskelig Tid som sidste Halvdel af Oktober Maaned. Denne Styrke, der skulde sendes til England, blev fra 13. Oktober til 4. November 1689 fra Hjerpsted indskibet paa en Del Transportskibe og 4 Orlogsmænd, der laa for Anker under List*). Kunde det lade sig gøre, saa er det ikke usandsynligt, at man ogsaa i 1644 har kendt til at lade Tropperne marchere eller ride og køre over Koldby Leje til Jordsand, hvorfra den store Styrke i 1689 toges om Bord, idet man, sagtens ogsaa ved Ebbe, lod dem marchere ud til Sydvesthjørnet af »Knaagen«, som Skibene har kunnet gaa lige ind til, idet der her er 20 m Vand.

) H. G. Garde: »Efterretninger om den danske og norske Sømagt, 1. Bind, S. 313 f. og Joh. Knudsen: »Det første Blad af den danske Søopmaalings Historie«, Tidsskriftet for Søværn 1916, S. 103.